

ОРЛОВСЬКА І. Г.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри теорії права та
міжнародної інформації
(Інститут права та суспільних відносин
Відкритого міжнародного університету
розвитку людини «Україна»)

УДК 342.951

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Статтю присвячено дослідженню європейського досвіду забезпечення якості вищої освіти в Україні. Розглянуто тенденції розвитку світової вищої освіти та вплив європейської освіти на Україну. Виокремлені міжнародні організації з питань якості вищої освіти. Розглянута можливість створення системи менеджменту якості на теренах України на основі європейського досвіду.

Ключові слова: вища освіта, вищі навчальні заклади, міжнародні організації, освітні рівні, якість вищої освіти, якість.

Статья посвящена исследованию европейского опыта обеспечения качества высшего образования в Украине. Рассмотрены тенденции развития мирового высшего образования и влияние европейского образования на Украину. Выделены международные организации по вопросам качества высшего образования. Рассмотрена возможность создания системы менеджмента качества на территории Украины на основании европейского опыта.

Ключевые слова: высшее образование, высшие учебные заведения, международные организации, образовательные уровни, качество высшего образования, качество.

The article studies the European experience of quality assurance in Ukraine. Tendencies of world higher education and the impact of European education in Ukraine. Dedicated international organizations for quality in higher education. The possibility of creating a quality management system in Ukraine based on European experience.

Key words: higher education, universities, international organizations, educational level, quality of higher education, quality.

Вступ. Забезпечення якості надання освітніх послуг вищими навчальними закладами (далі – ВНЗ) – складне та динамічне явище, яке з часу отримання Україною незалежності стало предметом особливої уваги держави. Причинами цього став обраний Україною курс на інтеграцію у європейський простір; велика кількість приватних ВНЗ; залишаються принципові відмінності в якості освіти в українських ВНЗ та за кордоном; існує низка проблем у продовженні освіти за кордоном чи отриманні певної роботи через неможливість порівняння результатів навчання, здобутих в Україні, з результатами навчання зарубіжних колег, тобто є проблема відсутності міжнародного обміну трудовими ресурсами та ін.

Усі ці причини зумовлені специфікою менталітету нашої нації та особливостями суспільного ладу, притаманного попередньому періоду розвитку України у складі Союзу Радянських Соціалістичних Республік. Тотальний державний контроль за системою освіти

разом із постійно поновлюваним державним замовленням на випускників ВНЗ повністю відокремив вітчизняну систему вищої освіти від процесів розвитку систем освіти в інших державах, а відтак – і від розвитку системи якості надання навчальних послуг у світі. Ось чому європейський досвід забезпечення якості вищої освіти в Україні є таким важливим.

Зарубіжні та вітчизняні автори досліджують якість освіти одразу в кількох аспектах: соціально-філософському, освітньому та педагогічному (В. Андрущенко, В. Астахова, Л. Горбунова, М. Култаєва, М. Лукашевич, В. Лутай та інші), філософсько-освітньому та управлінському (О. Величко, А. Софрон, Т. Гусен, Д. Дзвінчук, Б. Жебровський, М. Кисіль, А. Тайджман), суспільно-економічному, соціокультурному та освітньому (К. Корсак, Р. Браун), соціологічному (В. Кушерець, М. Романенко, О. Свідун, Н. Щипачова). Також порівняльному аналізу якості вищої освіти в Україні та Великій Британії приділили увагу Г. Калінічева, Н. Статінова, Н. Сухова, О. Ворожейкіна.

Новизна цього дослідження полягає в тому, що для забезпечення якісної вищої освіти в Україні необхідно дослідити надбання європейської освіти, які ми прагнемо перейняти для нашої країни.

Результати дослідження. Глобалізація як об'єктивна реальність стає стрижневим принципом побудови відносин у світі. Пошук шляхів до цілісності світу, до набуття людиною здатності розуміти, жити і діяти у ньому приводить філософську думку сьогодення до переосмислення сутності освіти та її ролі у бурхливо змінному ХХІ столітті.

Одним із наслідків зазначених процесів є поява феномену транснаціональної вищої освіти, що передбачає всі види програм вищої освіти чи навчальних курсів або освітніх послуг, включаючи дистанційну освіту, під час здійснення яких студенти знаходяться в іншій країні, а не в тій, де розташований вищий навчальний заклад, що присвоює кваліфікацію. Програми можуть належати освітній системі іноземної країни або реалізовуватися незалежно від будь-якої національної системи освіти [1].

Якість – це головне завдання діяльності всіх закладів вищої освіти. Вищі навчальні заклади борються за якість із тих часів, коли виникли вища освіта та саме поняття якості. Від якості знань трудових ресурсів залежить рівень розвитку країни та її глобальної економічної конкурентоспроможності, а випускник вищої школи має можливість користуватися попитом на ринку праці не тільки своєї країни, але й на міжнародному рівні.

Разом з іншими країнами Європейського співтовариства Україна стала на шлях вироблення єдиних підходів до якості освіти, спільних для всіх країн. 4 березня 2008 р. у Брюсселі (Бельгія) Україна прийнята повноправним урядовим членом Європейського реєстру забезпечення якості (EQAR). Урядовими членами цього реєстру є 18 країн-учасниць Болонського процесу. Цей факт став надзвичайно важливим досягненням МОН України в напрямі забезпечення якості вищої освіти європейського рівня [2].

Для поступового розвитку освітньої системи України важливо розглянути досвід інших країн щодо управління та забезпечення якості вищої освіти.

Структура світової вищої освіти видається надзвичайно різноманітною, однак домінують дві тенденції.

1. Унітарна, або єдина, система, коли вища освіта забезпечується університетами чи подібними до них закладами. Такі заклади пропонують як загальні академічні ступені, так і професійно орієнтовані програми різної тривалості і рівня. В унітарній системі вищої освіти до її складу входять лише університети (частка інших вищих навчальних закладів становить незначний відсоток). Такою є освіта в Італії, Іспанії, Австрії, Фінляндії, Швеції. Деякі експерти виділяють в окрему групу країни з так званими «інтегрованими» університетами, до складу яких увійшли спеціалізовані середні і вищі навчальні заклади (Швеція та Іспанія) та країни, що належали до соціалістичного табору.

2. Бінарна, або подвійна, система з традиційним університетським сектором та окремим неуніверситетським сектором вищої освіти, що має чітко окреслену структуру. Така система освіти притаманна більшості розвинених країн світу, де поряд з університетським сектором існують численні спеціалізовані заклади, які приймають чималу частину молоді.

З європейських країн бінарну систему вищої освіти мають Бельгія, Великобританія, Греція, Данія, Ірландія, Нідерланди, Норвегія, Німеччина, Франція, Швейцарія та низка інших [3, с. 40–41].

Структура вищої освіти в зарубіжних країнах багаторівнева, а тому специфічна для тієї чи іншої країни у відповідності до її внутрішнього законодавства.

У Швеції структура вищої освіти передбачає підготовку кадрів трьох рівнів: спеціаліст (1–2 роки), бакалавр (3 роки), магістр (1,5 роки); у Фінляндії – двох рівнів: бакалавр (3 роки), магістр (2 роки) [3, с. 144–145].

Багаторівнева модель вищої освіти відтворюється у всіх країнах СНД. У деяких країнах магістратура належить до другого ступеня (рівня) вищої освіти. Особлива модель структури освіти існує в Молдові, де магістратура є однією із форм постуніверситетської освіти.

Загалом же у системі вищої освіти визначилась тенденція уніфікації її структури та змісту. Стратегія розвитку вищої освіти знайшла своє відображення у низці сучасних комюніке та декларацій (Сорбонській декларації 1998 р., Болонській декларації 1999 р., Парижському комюніке 2004 р., Бергенському комюніке 2005 р., Лондонському комюніке 2007 р., Львівському комюніке 2009 р.). Учасники Болонської зустрічі прийняли на себе зобов'язання за короткий час (мінімальний термін – кінець першого десятиліття третього тисячоліття) забезпечити досягнення цілей, пов'язаних із формуванням загальноєвропейського простору вищої освіти [4, с. 85].

Підкреслено важливість забезпечення рівного доступу всіх соціальних груп до вищої освіти. Виокремлюється два ступеня (два цикли) вищої освіти: бакалаврат та магістратура. Встановлення уніфікованої системи вищої освіти переслідує глобальні цілі. Мова йде про встановлення єдиного освітнього простору зі створенням тим самим передумов для вільного переміщення спеціалістів, освітніх послуг. Із метою реалізації вищезазначених програм пропонується запровадження національних структур кваліфікацій та загальноєвропейської структури кваліфікацій, упровадження кредитно-накопичувальної системи.

Варто зазначити, що згідно з Концепцією вдосконалення правничої (юридичної) освіти для фахової підготовки правника відповідно до європейських стандартів вищої освіти та правничої професії [5] якісну підготовку правника для суспільства необхідно здійснювати за освітньо-професійними програмами за двома рівнями вищої освіти зі спеціальності «Право» на основі повної загальної середньої освіти (бакалаврат та магістратура).

У сучасному світі різниця між приватними і державними ВНЗ стає дедалі розмитішою. У США, наприклад, багато приватних коледжів та університетів отримують значну фінансову підтримку від уряду, тоді як державні навчальні заклади вводять плату за навчання і шукають небюджетні джерела фінансування. Серед фінансових засобів, які отримують недержавні ВНЗ, переважне місце займають субсидії федерального уряду. Це дає органам державної влади право контролювати цільове використання коштів і якість навчальної роботи. Іншими вагомими джерелами фінансування недержавних ВНЗ є недержавні субсидії – засоби фірм, благодійних фондів, приватних осіб тощо [7, с. 290].

За даними міжнародного дослідження сьогодні більшість країн проводить державні екзамени шляхом зовнішнього тестування. У 16-ти країнах світу, зокрема в Австралії, Англії, Болгарії, Італії, Словенії, Угорщині, Фінляндії, таке тестування виконує подвійну функцію: випускного та вступного іспиту. До цих країн також можна додати Німеччину та Францію, де результати випускних іспитів є також підставою для зарахування до університету. У деяких країнах зовнішнє тестування має давню традицію. Наприклад, в Америці воно застосовується вже близько ста років, у Великій Британії – понад п'ятдесят, у Польщі – понад десять років. Систему зовнішнього тестування останніми роками активно запроваджують в Азербайджані, Казахстані, Киргизстані, Литві, Латвії, Польщі, Нідерландах, Україні, Росії, Грузії.

Зазначену реформу було позитивно сприйнято більшістю вищих навчальних закладів нашої держави і введено у дію у 2008 році. Сьогодні науковці України, вивчаючи досвід тестування в інших країнах, розробляють свою власну модель проведення оцінювання навчальних досягнень учнів середніх навчальних закладів.

В Україні проти зовнішнього незалежного оцінювання неодноразово виступали відомі вчені, керівники вищих навчальних закладів, які звертали увагу на необхідність зміни тих завдань, що пропонуються учням. Адже зазначені тести не в змозі оцінити рівень знань випускника школи та абітурієнта. Проте ці думки не знайшли належної підтримки, а натомість є навіть прагнення закріпити ЗНО на законодавчому рівні.

В Європі історично сформувались «англійська» модель якості освіти, яка базується на внутрішній самооцінці академічної спільноти, і «французька» модель, що ґрунтується на зовнішній оцінці ВНЗ з погляду його відповідальності перед суспільством. У Європі поки що відсутня єдина система інституційної оцінки діяльності освітніх установ, аналогічна системі акредитації в США. Проте в кожній країні існують свої підходи до забезпечення й оцінки якості вищої освіти [9].

Європейська система забезпечення якості освіти базується на Європейських стандартах і рекомендаціях (ESG), які ґрунтуються на таких основних принципах: зацікавленість студентів і роботодавців, а також суспільства загалом у високій якості вищої освіти; важливість автономії закладів і установ, збалансована усвідомленням того, що автономія несе із собою дуже серйозну відповідальність; система зовнішнього забезпечення якості повинна відповідати своїй меті і не ускладнювати роботу навчальних закладів більше, ніж це необхідно для виконання цієї системою своїх завдань [10].

Починаючи з 1990-х років, як зазначає Л. Шевченко, європейська громадськість почала вимагати від університетів чітко і зрозуміло сформулювати очікувані результати своєї освітньої діяльності, насамперед для того, аби обґрунтувати доцільність їх державного фінансування. Найперше йшлося про забезпечення сучасної якості вищої освіти. До розв'язання проблеми долучилися й міжнародні організації: 1) ухвалено шість регіональних конвенцій Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (далі – ЮНЕСКО) з визнання кваліфікацій (оцінювання якості освіти), які ратифіковані понад 100 державами-членами і стали ядром Болонського процесу; 2) розроблено Керівні принципи ЮНЕСКО – Організацією з економічного співробітництва та розвитку із забезпечення якості у сфері транскордонної вищої освіти (2005 р.); 3) створено Глобальний Форум ЮНЕСКО з міжнародної якості, акредитації та визнання кваліфікацій; 4) реалізується пілотний проект ЮНЕСКО з відкриття порталу провідних ВНЗ (2006 р.) з метою надання достовірної і повної інформації про авторитетні ВНЗ світу та спільний проект ЮНЕСКО і Світового банку – Глобальна ініціатива із забезпечення якості з метою створення міжнародної програми підтримання освіти у країнах, що розвиваються, Східній Європі та Середній Азії [11].

Саме тому в Європейському Союзі ефективно функціонує мережа національних агентств, які обмінюються власним досвідом забезпечення якості освітніх послуг. Однією з таких мереж є Міжнародна мережа агентств із гарантії якості вищої освіти (INQAANE), яка була заснована в 1991 році на міжнародній конференції в Гонконзі. Головним завданням Мережі є збір і розповсюдження інформації як про поточний стан, так і про новітні теоретичні дослідження у процесі управління якістю вищої освіти [12].

Європейська асоціація університетів (EUA) є основним представником співтовариства вищої освіти в Європі. Членами асоціації є приблизно 850 університетів та національних ректорських конференцій у 47 країнах. Основні завдання Європейської асоціації університетів – розвиток партнерства між вищими навчальними закладами, зокрема дослідницька діяльність між Європою та іншими частинами світу з метою посилення позиції європейських університетів у глобальному контексті; створення європейського простору вищої освіти в рамках Болонського процесу; підтримка досліджень та інноваційних проектів; інтернаціоналізація вищої освіти та досліджень; підвищення якості освіти в європейських університетах [13].

На підставі аналізу діяльності європейських організацій із забезпечення якості вищої освіти В. Білокопитов установив, що Європейська асоціація вищих навчальних закладів представляє в рамках болонських реформ інтереси як закладів вищої професійної освіти, так і громадян, зацікавлених у навчанні впродовж життя. Основними результатами діяльно-

сті організації є розроблення та практичне втілення стратегій навчання упродовж життя, що є вагомим інструментом забезпечення гнучкості у працевлаштуванні та готовності особистості до суспільних та професійних змін [14, с. 10].

Одним із можливих шляхів, що дасть змогу ВНЗ вистояти в жорсткій конкурентній боротьбі на ринку послуг у сфері вищої освіти, є розроблення та запровадження систем менеджменту якості відповідно до вимог міжнародного стандарту ISO 9001–2000 «Системи менеджменту якості. Вимоги». Другим загально визнаним шляхом забезпечення високої якості послуг у сфері вищої освіти є участь вищих навчальних закладів у конкурсах з якості та ділової досконалості на основі визнаних моделей, зокрема європейської [15, с. 214–215].

Слід також зазначити, що здобуття якісної вищої освіти не є гарантією працевлаштування майбутнього фахівця за своєю спеціальністю. Це пов'язано з тим, що система вищої освіти недостатньо орієнтована на ринок праці і, як наслідок, відсутня зацікавленість підприємств, установ та організацій різних форм власності у проведенні виробничих практик та запрошенні молодих фахівців на роботу. Крім того, відсутня сучасна система працевлаштування випускників вищих навчальних закладів. Необхідно створити таку модель системи вищої освіти, в якій державна політика у сфері освіти відповідала б обсягу та спеціальностям, які затребувані на сучасному етапі розвитку суспільства, з урахуванням перспектив його розвитку на найближчі 10 років.

Висновки. На нашу думку, європейський досвід із забезпечення якості вищої освіти свідчить про те, що інтерес до вивчення зазначеної проблеми не припиняється, зокрема, приймаються й удосконалюються стандарти та розробляються рекомендації із забезпечення якості європейської вищої освіти. Проте детальнішого дослідження потребує аналіз діяльності європейських організацій із забезпечення якості вищої освіти, зокрема можливостей застосування їхнього впливу на формування системи забезпечення якості вищої освіти в Україні на законодавчому рівні.

Список використаних джерел:

1. Совет Европы, ЮНЕСКО. Комитет Лиссабонской Конвенции о признании квалификаций, относящихся к высшему образованию в Европейском регионе: Кодекс профессиональной практики при предоставлении транснационального образования. Рига, 6 июня 2001 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://aunion.info/sites/default/files/Unesco6.pdf>
2. Стратегія та сучасні тенденції розвитку університетської освіти України в контексті Європейського простору вищої освіти [Електронний ресурс] // Режим доступу: www.mon.gov.ua/education/higher/bolpr/strateg.doc.
3. Вища освіта України і Болонський процес: навчальний посібник / [Степко М.Ф., Болюбаш Я.Я., Шинкарук В.Д., Грубінко В.В., Бабін І.І.]; за редакцією В.Г. Кременя. – К.: Освіта, 2004. – 384 с.
4. Капранова В.А. Сравнительная педагогика. Школа и образование за рубежом: учебное пособие / В.А.Капранова. – Минск: Новое знание, 2004. – 222 с.
5. Шабайлов Д. Право на образование: оптимизация организационно-правовых форм его реализации (сравнительный анализ) / Д. Шабайлов // журнал международного права и международных отношений. – 2008. – № 2. – С. 19–25.
6. Концепція вдосконалення правничої (юридичної) освіти для фахової підготовки правника відповідно до європейських стандартів вищої освіти та правничої професії [Електронний ресурс] // Режим доступу: [http://mon.gov.ua/activity/education/vishha/konczepczia-vidposkonalennya-pravnichoyi-\(yuridichnoyi\)-osviti-dlya-faxovoyi-pidgotovki-pravnika-vidpovidno-do-evropejskix-standartiv-vishhoyi-osviti.html](http://mon.gov.ua/activity/education/vishha/konczepczia-vidposkonalennya-pravnichoyi-(yuridichnoyi)-osviti-dlya-faxovoyi-pidgotovki-pravnika-vidpovidno-do-evropejskix-standartiv-vishhoyi-osviti.html)
7. Вітер М.Б. Приватні вищі навчальні заклади в освітньому просторі України / М.Б. Вітер // Науковий вісник Національного лісотехнічного університету України. – Вип. № 17.6. – 2007. – С. 286–291.
8. Кулініч О.О. Порівняльний аналіз міжнародного досвіду реалізації права на вищу освіту [Електронний ресурс] // Вісник Запорізького національного університету. – Режим

доступу: <http://www.stattionline.org.ua/pravo/76/12231-porivnyalni-analiz-mizhnarodnogo-dosvidu-realizacii-prava-na-vishhu-osvitu.html>

9. Концепція забезпечення якості вищої освіти України (за результатами проекту Tempus «TRUST» «Національна система забезпечення якості і взаємної довіри в системі вищої освіти України») // «Імператив якості: вчимося цінувати і оцінювати вищу освіту»: навч. посіб. – Львів: вид. «Компанія «Манускрипт»», 2014. – С. 540–570.

10. Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (2015) – Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти. Європейська асоціація із забезпечення якості вищої освіти. [online] Available at: <http://www.enqa.net/bologna.lasso>. Accessed 11 March 2015.

11. Шевченко Л. Соціальна відповідальність вищих навчальних закладів: аспект якості освіти / Л. Шевченко. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/SOC_Gum/Vnyua_etp/2011_4/ShevchenkoLS.pdf

12. Білокопитов В.І. Інтернаціоналізація вищої освіти та забезпечення її якості як пріоритетні завдання сучасного етапу розвитку Болонського процесу / В.І. Білокопитов. – Режим доступу : http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pednauk/2009_1n/157.pdf

13. Щодо результатів Щорічної конференції Європейської асоціації університетів «Європейські університети – глобальна взаємодія». – Режим доступу: <http://dok.znaimo.com.ua/docs/index38337.html>

14. Білокопитов В.І. Діяльність європейських організацій із забезпечення якості вищої освіти в контексті Болонського процесу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / В.І. Білокопитов. – Суми, 2012. – 20 с.

15. Павлова О.Ю. Культурна інтеграція вітчизняних закладів вищої освіти до Європейського освітнього середовища / Павлова О.Ю., Мельничук Т.Ф., Мисюра Т.М. – К. : КІМ, 2012. – 298 с.

